

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 94553

Стаття "Україномовна сутність визначеності слів-термінів "відображення"
та "відраження"

(вид, назва твору)

Автор(и) Сидоренко Ольга Павлівна, Зайцев Олександр Васильович

(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації

06.12.2019

Заступник Міністра розвитку економіки,
торгівлі та сільського господарства
України Д. О. Романович

УКРАЇНОМОВНА СУТНІСТЬ ВИЗНАЧЕНОСТІ СЛІВ-ТЕРМІНІВ «ВІДОБРАЖЕННЯ» ТА «ВІДРАЖЕННЯ»

Зайцев Олександр Васильович,

к.е.н., доцент кафедри фінансів і підприємництва,

Сумський державний університет

Сидоренко Ольга Павлівна,

к. пед. н., доцент кафедри журналістики та філології,

Сумський державний університет

Мова піде про існування в українській літературній мові слова-терміна «відраження», зокрема в науковому й повсякденному обігу. На цей час у словниках української мови таке слово відсутнє. Маємо на меті обґрунтувати можливість і доцільність введення в науковий обіг означеної термінолексеми.

Співзвучним до цього слова, певною мірою, паронімічним є слово-термін «відображення». З нього і почнемо. Одинадцятитомний Словник української мови (1970 –1980) пропонує таке його потрактування¹:

«ВІДОБРАЖЕННЯ. 1. (тлумачення 1. – *авт.*) Дія і стан у значеннях:

– показувати кого-, що-небудь засобами слова, живопису, гри тощо; відтворюватися, мати відображення у чомусь; відбиватися (відбиття), віддзеркалюватись».

Функціонування лексеми у цьому значенні проілюстровано такими прикладами: *«Автором загальновідомих українських оповідань, що вийшли збіркою під псевдонімом «Марко Вовчок», оповідань, які є найкращим відображенням життя українського селянства,.. є жінка на ім'я Марія Маркович (Ольга Кобилянська, I, 1956, 569); Трудове піднесення народу, широкий розмах соціалістичного змагання, процес перевиховання людей у*

---

¹ Словник української мови: в 11 томах. – Том 1, 1970. – С. 613.

творчій праці, боротьба з класовими ворогами — все це знайшло своє відображення в українській літературі цих років [довоєнних п'ятирічок] (Історія української літератури, II, 1956, 134); І нині, коли ми проходимо вулицями Києва, ми бачимо відображення минулої слави бойових днів у мармурі і бронзі (Іван Цюпа, Україна..., 1960, 30)».

«2. (тлумачення 2. – авт.) Зображення предмета, відбите в дзеркалі, на поверхні води, полірованій речі тощо; відбиток».

Функціонування лексеми у цьому значенні проілюстровано такими прикладами: *Преображенський схопився з стільця й обличчя його перекошилося, як відображення в параболічному дзеркалі «кімнати сміху» (Іван Ле, Міжгір'я, 1953, 515); Невдоволено заворушились надбережні лози, загойдалися відображення ліхтарів на воді (Анатолій Шиян, Гроза..., 1956, 734)».*

«3. (філософське значення) (тлумачення 3. – авт.) Відтворення в свідомості предметів, явищ зовнішнього світу.

Функціонування лексеми в цьому значенні проілюстровано, відповідно, такими прикладами: *Ленінська теорія відображення світу і буття лежить в основі цього методу [соціалістичного реалізму] (Андрій Малишко, Думки..., 1959, 7); Художня творчість — складний... процес пізнання і відображення дійсності (Радянське літературознавство, I, 1962, 127).*

Звернімо увагу на таке. У тлумаченні 1 слова «відображення» на самому початку його пояснення узагальнено сформульовано так: це «Дія і стан у значеннях...» Саме в цих п'яти словах і відбулася прихована і не виправдана інтеграція двох слів-термінів, «відображення» і «відраження» в одному слові-терміні, у слові – «відображення».

Принципова різниця полягає у такому.

Відображення – це щось матеріально-предметне або уявне в людській свідомості, щось таке, що має попередньою причиною предмет, об'єкт, матеріальну або придуману, уявну річ, що й виступає, як образ, як образ предмета, як образ об'єкта, як образ уявної, але ж саме речі. Сутність слова

відображення – це стан, а не дія, а відобразитися може виключно предметна, об’єктна, речова складова світової дійсності.

Пропонована нами лексема «відраження» певною мірою за своїм значенням є сутогосподською російськомовною лексеми «отражение», якій властиве значення, як-от: «то, в чем обнаруживаются следы влияния, воздействия чего-либо»: «Духовная драма Герцена была порождением и отражением той всемирно-исторической эпохи, когда революционность буржуазной демократии уже умирала (в Европе)»; а з філософського погляду значення слова трактується дещо інакше, ніж в українській мові: «Всеобщее свойство материи, заключающееся в способности материальных тел через внутренние изменения воспроизводить в иной форме особенности взаимодействующих с ними материальных тел»². У такому тлумаченні акцент робиться не на пасивному відображенні стану, предмета чи явища, але на взаємодію і взаємовплив – причинно-наслідковий – «активних» предметів. Тому постає логічне запитання, який український відповідник доцільно вживати, наприклад, щоб передати фізичний зміст позначуваного явища, що російською мовою позначається як **«отражение – физический процесс взаимодействия волн или частиц с поверхностью»**. Ми переконані, що в такому випадку доцільно вжити термінолексему «відраження».

Відраження – це дія і водночас це передавання дії та передача певної інформації дією, це дія у широкому розумінні. Діяти, або показувати щось дією, або мати результат у формі дії – передається лексемою виражати³. Попередньою причиною відраження є також дія, дія речі, дія предмета, дія об’єкта, що вплинув на інший предмет, об’єкт, річ і той інший предмет, об’єкт, річ тепер має іншу дію, таку ж саму або відмінну від попередньої, але все одно – дію.

---

² Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Под ред. А. П. Евгеньевой. – 4-е изд., стер. [Электронный ресурс]. – М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. – Режим доступа: <https://kartaslov.ru/значение-слова/отражение>.

³ Словник української мови: в 11 томах. — Том 1, 1970. — Стор. 466.

Дія, активність щось виражають (звідси слово-термін «вираження»), а матеріальні або уявні об'єкти щось відображають (звідси слово-термін «відображення»).

На правильність нашої думки вказує й те, що слова-терміни «відраження» і «відображення» відрізняються за змістом етимологічно.

Відображення – відображати походить шляхом калькування з російської – отображать⁴ і є спільнокореневим з «образ», що походить зі праслов'янського obrazь, утвореного з префікса об- і основи іменника razь, пов'язаного чергуванням голосних з rezati «різати»⁵ (різати по дереву, вирізати). Отже, в такому значення закладено лише пасивне відтворення одного предмета в іншому, відбиток його на іншій поверхні.

Контраргументом щодо використання слова відраження може бути його утворення калькуванням з російського «отражение». Проте, якщо можлива калька «відображення – отображение», то чому не може бути й пропонованої нами лексеми «відраження», значення якої мотивоване семами «сліди впливу, воздействия, через внутрішні зміни відновлювати особливості матеріальних тіл, що взаємодіють», про що згадувалося вище.

Спроба пошуку слова «відраження» через електронні пошукові системи дає такий результат: слова «відраження» не знайдено. Можливо, стануть у пригоді, на перший погляд спільнокореневі слова відражати; відражающее; відражающий. Відражати – це «відштовхувати когось своїм неприємним, поганим виглядом або запахом».⁶ Від нього можна утворити віддієслівний іменник відраження, семантика якого, зрозуміло, буде мотивована твірним словом відражати, тобто відштовхування неприємним виглядом чи запахом, тобто спричинювати відразу.

---

⁴ Етимологічний словник української мови: в семи томах / За ред. О.С. Мельничука. – Том 1, 1982. – С. 394.

⁵ Етимологічний словник української мови: в семи томах / За ред. О.С. Мельничука. – Том 4, 2003. – С. 142.

⁶ Словник української мови: в 11 томах. – Том 1, 1970. – С. 626.

Отже, розгляд семантики аналізованих лексем, засвідчує що «відраження» є омонімічним словом. У загальному вжитку, утворене з словотворчим типом віддієслівних іменників, воно вживається на позначення процесу, що зумовлює виникнення відрази у людини, на яку впливає предмет своїм неприємним виглядом або запахом.

Водночас пропонуємо використовувати термінолексему «відраження» в науковому обігу на позначення дії, яка виникає внаслідок впливу іншої дії, що мотивує внутрішні зміни предмета чи явища, зумовлює зміну інформації, притаманної певному предмету чи явищу, і характеризується послідовністю і причиновою залежністю.

Бібліографічний опис: А. с. № 94553, Україна. Україномовна сутність визначеності слів-термінів «відображення» та «відраження» / О. П. Сидоренко, О. В. Зайцев (Україна). — Заявка № 95818 від 13.11.2019; зареєстрована 06.12.2019 у Державному реєстрі свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.